

Μάρκος Ι. Τρούλης

Σπίτι της Κύπρου (11/06/2025)

Παρουσίαση βιβλίου «Γεωπολιτική και Σύγχρονη Τέχνη»

Ευχαριστώ θερμά τον Δάσκαλό μου, Γιάννη Μάζη, και τις Εκδόσεις Λειμών για τη σημερινή τιμητική πρόσκλησή μου στην παρουσίαση του βιβλίου «Γεωπολιτική και Σύγχρονη Τέχνη», όπως ευχαριστούμε και το Σπίτι της Κύπρου για τη φιλοξενία. Το βιβλίο, το οποίο παρουσιάζουμε σήμερα, συνιστά μια επίπονη και επισταμένη μελέτη του Γιάννη Μάζη επί του έργου της Francis Saunders “The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters” και εστιάζει στη δράση των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών ως διάλογοι χρηματοδοτήσεων προς – υποτιθέμενα αδέσμευτα και ανεξάρτητα – ινστιτούτα, οργανισμούς και πάσης φύσεως ιδρύματα, τα οποία είχαν επίκεντρο τον πολιτισμό, την τέχνη και την παιδεία.

Το πονήμα της Saunders, αρχικά δημοσιευμένο το 2000, δεν ήρθε ως «κεραυνός εν αιθρία», μιας και υπήρχαν εκτενή δημοσιεύματα για την εν λόγω δράση των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών ήδη από το 1967 (άρθρο Stern περί “International Student Politics and the Cold War”), αλλά και νωρίτερα, το 1966, με διαδοχική αρθρογραφία των New York Times για τις χρηματοδοτήσεις της CIA προς το περιοδικό “Encounter”. Όλα έγιναν αποδεκτά από τη CIA μέσω ενός άρθρου του πράκτορά της ονόματι Thomas Braden με τον αποκαλυπτικό τίτλο: «Είμαι ευτυχής που η CIA είναι ανήθικη», ενώ κατά την αναφορά της στον Braden εντός του παρόντος βιβλίου, η Saunders υπενθυμίζει ότι εν συνεχεία αναβαθμίστηκε σε μόνιμο αρθρογράφο και συνεπικεφαλής του προγράμματος της CIA “Crossfire”.

Οι New York Times ασχολήθηκαν με το θέμα και αργότερα και συγκεκριμένα το 2000, με το άρθρο του Laurence Zuckerman υπό τον τίτλο “How the C.I.A. Played Dirty Tricks With Culture”. Εξίσου σημαντικό ήταν και το σχετικά πρόσφατο άρθρο του Tom Taylor για τη διείσδυση της CIA στο Hollywood με αναφορές στο “Congress for Cultural Freedom”, αλλά και στο γεγονός ότι μετά το 1947 η CIA χρηματοδότησε την παραγωγή συνολικά 60 ταινιών, ενώ μόλις ένα χρόνο μετά την ίδρυσή της έσπευσε να δημιουργήσει θέση “entertainment liaison officer”, δηλαδή στελέχους που θα ήταν ο σύνδεσμός της με τις εταιρείες παραγωγής ταινιών και μουσικής.

Η δημοσίευση του πονήματος του Peter Coleman με τίτλο “The Liberal Conspiracy: The Congress for Cultural Freedom and the Struggle for Postwar Europe” παρουσίασε επίσης εξαιρετικό ενδιαφέρον και μάλιστα, πραγματοποιήθηκε το 1989

κατά τη φάση λήξης του Ψυχρού Πολέμου, με τον Coleman να επισημαίνει ότι η συνολική δράση της CIA επί θεμάτων πολιτισμών στέφθηκε με επιτυχία, κάτι που καθίσταται αυταπόδεικτο διαμέσου της πτώσης του κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη. Εντούτοις, η καινοτομία του πονήματος της Saunders έγκειται στη συγκέντρωση των στοιχείων μέσω πολυάριθμων συνεντεύξεων με εμπλεκομένους και στην αναλυτική παράθεσή τους, καθώς και στην άριστη τεκμηρίωση της σύνδεσης της CIA με τα εν λόγω «ευαγή» ιδρύματα.

Η Saunders εστιάζει στην ηθική κατάπτωση των διανοουμένων και στην αποδοχή εργαλειοποίησής τους, η οποία τους καθιστά αναξιόπιστους. Ενώ, δηλαδή, ο Coleman είχε μείνει – υπό μία έννοια – πιστός και ευθυγραμμισμένος με το δόγμα «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα», η Saunders μιλά με πόνο για τη μεθοδευμένη στράτευση των καλλιτεχνών υπέρ συγκεκριμένων κρατικών πολιτικών. Σε κάθε περίπτωση και πέραν των επιμέρους – ενίοτε ηθικοπλαστικών – αξιολογήσεων, πρόκειται για μια συστηματική καταγραφή των στρατηγικών όψεων της μυστικής πολιτιστικής διπλωματίας της CIA.

Τί έλειπε, όμως, από τη συγκεκριμένη έρευνα; Απουσίαζε η μετέπειτα σύνδεση των εν λόγω δράσεων με τη γεωπολιτική πραγματικότητα και την αμερικανική γεωστρατηγική και αυτό έρχεται και το πράττει ο Γιάννης Μάζης με την παρούσα εκδοτική προσπάθεια μέσω των αναλυτικών παραρτημάτων και των εμβριθών σχολίων του εντός του βιβλίου. Πριν ακόμη την αρχική έκδοση του βιβλίου της Saunders, πριν γίνει «της μόδας» η ενασχόληση με την ήπια ισχύ, ο Γιάννης Μάζης εισήγε στο διεθνή επιστημονικό διάλογο τη Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση, μια μέθοδο αποκωδικοποίησης των γεωπολιτικών αιτίων και αιτιατών, επισημαίνοντας ότι η διακρατική κατανομή της ισχύος σταθμίζεται επί 4 πυλώνων: τον αμυντικό, τον οικονομικό, τον πολιτικό και εκείνον του πολιτισμού/πληροφορίας.

Κατά τον Μάζη, ο τελευταίος – πολιτισμικός – πυλώνας είναι και ο πλέον σημαντικός, καθώς η χρήση μέσων ήπιας ισχύος επιφέρει μακροπρόθεσμα και σταθερά αποτελέσματα με το ελάχιστο στρατηγικό κόστος για τη Μεγάλη Δύναμη, που τα χρησιμοποιεί. Με απλά λόγια, επιβάλλονται η βούληση και οι γεωστρατηγικές προτεραιότητες ενός κράτους επί μιας άλλης ομάδας κρατών, χωρίς να πέφτει ούτε σφαίρα! Αυτό είναι και το ιδανικό αποτέλεσμα, καθότι γνωρίζουμε ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις λαμβάνουν τις γεωστρατηγικές αποφάσεις τους όντας ορθολογικοί δρώντες και άρα, συνεκτιμώντας το κόστος και το όφελος κάθε ενδεχόμενης δράσης τους. Συνεπώς, αν μπορούν να έχουν το μέγιστο δυνατό όφελος με την ελάχιστη ζημιά σε

επίπεδο ανθρωπίνων ζωών και οικονομικών πόρων, τότε σημειώνεται η μέγιστη στρατηγική επιτυχία.

Ο αποτελεσματικότερος διάυλος χρήσης της ήπιας ισχύος συνίσταται στον πολιτισμό και επί του προκειμένου, στην τέχνη. Στο βιβλίο περιγράφονται με χαρακτηριστικό τρόπο διάφορα κωμικοτραγικά περιστατικά, όπως αυτό που έλαβε χώρα σε συνέδριο με τη συμμετοχή σοβιετικής αντιπροσωπείας το 1949 στη Νέα Υόρκη. Στο εν λόγω συνέδριο συμμετείχε ο Sidney Hook, Αμερικανός φιλόσοφος ο οποίος ηγήθηκε της ομάδας των «Αμερικανών για την Πνευματική Ελευθερία», με στόχο την αποκάλυψη των συμμετεχόντων Σοβιετικών καλλιτεχνών, μεταξύ των οποίων ο Ντιμίτρι Σοστακόβιτς και ο Αλεξάντρ Φαντέγιεφ. Κατ' ουσία, ο Hook εξώθησε τους Σοβιετικούς καλλιτέχνες να επαληθεύσουν την πολιτική αφοσίωσή τους στο κομμουνιστικό καθεστώς της Μόσχας, καθώς η απαξίωση του καλλιτεχνικού έργου ερχόταν μέσα από τη δολοφονία χαρακτήρα και αυτή επιτυγχανόταν μέσω της ταύτισης του καλλιτέχνη με καθετί αντιδημοκρατικό, απολυταρχικό και αποκρουστικό για τη φιλελεύθερη και δημοκρατική Δύση.

Ενδεικτικά, περιγράφονται επίσης τα τεκταινόμενα στα Συνέδρια των Παρισίων το 1949 και του Βερολίνου το 1950, όπου βλέπουμε για πρώτη φορά τα ψήγματα της λεγόμενης «αντι-κομμουνιστικής Αριστεράς» ως ανάχωμα στη σοβιετική επιρροή, καθώς και την ανάδυση του προαναφερθέντος περιώνυμου “Congress for Cultural Freedom”. Προς την κατεύθυνση διοργάνωσης του συγκεκριμένου θεσμού επί τακτικής βάσης, χρηματοδότηση αντλήθηκε τόσο από τη CIA όσο και από τη βρετανική IRD, αλλά η θεσμική συγκρότηση ενός φόρουμ για την «Πολιτιστική Ελευθερία» δε θα ήταν καθόλου πειστική, αν δεν περιελάμβανε εξέχουσες προσωπικότητες του καλλιτεχνικού κόσμου. Γι' αυτό το λόγο, στρατολογήθηκε ένας μεγάλος αριθμός διανοουμένων, μεταξύ των οποίων ο μουσικολόγος Nicolas Nabokov και ο συγγραφέας Ντενί Ντε Ρουζμόν. Ο πρώτος ανέλαβε χρέη Γενικού Γραμματέα και ο δεύτερος χρέη Προέδρου της Εκτελεστικής Επιτροπής του Κογκρέσου, με έδρα φυσικά το Παρίσι, καθότι η πρωτεύουσα της ευρωπαϊκής τέχνης, απ' όπου ξεκίνησαν και την έκδοση του περιοδικού *Preuves*.

Προφανώς επρόκειτο για μια πολυδαίδαλη δομή, η οποία άγγιζε κάθε πτυχή της γεωστρατηγικής των Η.Π.Α., με την εγκαθίδρυση ενός ευρέος αριθμού τομέων, μεταξύ των οποίων η λεγόμενη «Αμερικανική Επιτροπή», στην οποία ο προαναφερθείς Sidney Hook κατείχε ηγετική θέση, μαζί με άλλες σημαντικές προσωπικότητες των τεχνών και των γραμμάτων όπως ο Irving Kristol, ο Arthur Schlesinger και ο Daniel Bell. Ο

γερμανικός κλάδος εξέδιδε την επισκόπηση “Der Monat”, ενώ στη Μεγάλη Βρετανία ηγετική προσωπικότητα υπήρξε ο Stephen Spender, ο οποίος εντάχθηκε στην πολιτική κίνηση του “New Left”. Του “New Left”, που ταυτίστηκε με μια σειρά κινημάτων των δεκαετιών του 1950 και του 1960 και η αποκορύφωση των δράσεων του συνδέεται με το περίφημο «Μάη του ’68» στη Γαλλία.

Εντός της ελληνικής έκδοσης του βιβλίου – και τονίζω «της ελληνικής έκδοσης» γιατί αυτή περιλαμβάνει την ανάλυση του Γιάννη Μάζη, η οποία αναβαθμίζει ουσιαστικά το αρχικό έργο από μια απλή περιγραφή σε γεωπολιτική ανάλυση υψηλής στάθμης – καθίσταται σαφές ότι στο διεθνές γίνεσθαι, η ήπια ισχύς αποκαλύπτεται μέσω της τέχνης γιατί η τέχνη ταυτίζεται με τις ιστορικές μνήμες, τις αισθητικές προσλαμβάνουσες και τα πνευματικά χαρακτηριστικά μιας συλλογικότητας. Με άλλα λόγια, η τέχνη αγγίζει τον πυρήνα του ορισμού του έθνους. Μια αποτελεσματική γεωστρατηγική, λοιπόν, εναντίον μιας κοινωνίας ανθρώπων προϋποθέτει ένα επιτυχές πλήγμα στην τέχνη της. Σε ό,τι, δηλαδή, την ετεροπροσδιορίζει και την καθιστά κάτι διακριτό σε σχέση με το υπόλοιπο διεθνές γίνεσθαι.

Γι’ αυτούς τους λόγους, η ερευνητική προσπάθεια του Δασκάλου μου είναι εξαιρετικά σημαντική και εντάσσεται στην αιχμή της εκτυλισσόμενης επιστημονικής συζήτησης σε διεθνές επίπεδο εξ απόψεως τόσο ιστορικής γνώσης όσο και αποκόμισης διδαγμάτων για το πώς οφείλουμε να αναγιγνώσκουμε τις σύγχρονες γεωπολιτικές εξελίξεις. Εξάλλου, η Ιστορία αποτελεί το εργαστήριο της Γεωπολιτικής Ανάλυσης και ως τέτοιο μάς παρέχει τα αναγκαία εργαλεία για να αντιληφθούμε τον κόσμο κατά το βέλτιστο δυνατό τρόπο.